

Σπουδές στο γαλανόμαυρο

φασίστες και παρακρατικοί στην κοιτίδα της δημοκρατίας

Στο προηγούμενο τεύχος παρακολουθήσαμε την ιστορία της έννοιας «εργατική δύναμη» από το *Κεφάλαιο* του Μαρξ μέχρι τις συνεισφορές της Ρόζας Λούξεμπουργκ και του Αντόνιο Γκράμσι. Είδαμε ότι ο Μαρξ ένιωσε μια αμηχανία με τον χειρισμό της έννοιας «εργατική δύναμη» και πώς η Λούξεμπουργκ και ο Γκράμσι εμπλούτισαν την «εργατική δύναμη» με την προσθήκη, από τη μια της βίας, και από την άλλη της αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης ως παραγωγή έξω από την παραγωγή.

Σε αυτό το τεύχος θα συνεχίσουμε και θα τελειώσουμε την ιστορία. Σε κάθε περίπτωση δεν πρέπει να χάνουμε από το μυαλό μας τον βασικό μας στόχο. Που είναι να συνδέσουμε την ιστορία της κατοχής με το καπιταλιστικό σύστημα κοινωνικής οργάνωσης και με αυτή την ιστορική μέθοδο να αποκτήσουμε χρήσιμη για σήμερα γνώση.

Η παραξενιά του παράξενου εμπορεύματος: Ιστορία της έννοιας «εργατική δύναμη», μέρος 2^ο

4. Εργατιστές και αυτόνομες φεμινίστριες στη δεκαετία του '60

i. Οι εργατιστές και η άρνηση της εργασίας

Οι Ιταλοί εργατιστές και αυτόνομοι διανοούμενοι ποτέ τους δεν έγιναν τόσο γνωστοί όσο ο Γκράμσι και η Λούξεμπουργκ. Ίσως να φταίει που η ζωή τους δεν τελείωσε τόσο δραματικά – ετούτοι οι διανοούμενοι δεν πέθαναν στα χέρια του εχθρού· απλά έχασαν και στην πλειοψηφία τους ξαναγύρισαν ήσυχα στους τόπους του ταξικού συμβιβασμού απ' όπου είχαν ξεκινήσει· στο κόμμα και στο πανεπιστήμιο. Εν τω μεταξύ όμως είχαν προλάβει να δώσουν ορισμένες εξαιρετικά σημαντικές συνεισφορές στη μαρξιστική θεωρία και να παραλλάξουν για μία ακόμη φορά την έννοια της εργατικής δύναμης με καινοτόμο τρόπο.

Ο πιο παλιός από αυτούς ήταν ο Μάριο Τρόντι. Ο Τρόντι έφυγε (ή καλύτερα «απομακρύνθηκε») από το ιταλικό κομμουνιστικό κόμμα στις αρχές της δεκαετίας του '60 κάνοντας κριτική στον θεσμικό του ρόλο. Η εποχή ήταν για άλλη μια φορά σημαντική. Τα ιταλικά εργοστάσια σιγόβραζαν από τα προμνήματα των αγώνων του εργάτη μάζα που θα συγκλόνιζαν την ιταλική κοινωνία στα τέλη της δεκαετίας του '60 και στις αρχές της δεκαετίας του '70. Ο Τρόντι, και μαζί του άλλοι διανοούμενοι των ιταλικών αριστερών κομμάτων, έβρισκαν πως τα κόμματά τους ήταν εντελώς αναντίστοιχα με τις απαιτήσεις των καιρών και ταυτόχρονα έβρισκαν πως τα προβλήματά τους ξεκινούσαν από τη θεωρία – δηλαδή την ερμηνεία των λεγομένων του Μαρξ. Μέσα στη δεκαετία του '60, πολλοί από αυτούς εγκατέλειψαν τα ιταλικά αριστερά κόμματα και δημιούργησαν ομάδες και οργανώσεις που στόχο είχαν να ξαναδιαβάσουν και να εφαρμόσουν τη μαρξιστική θεωρία με τρόπο που να ταιριάζει στο επίπεδο της ταξικής πάλης της εποχής. Οι Ιταλοί εργατιστές δημιουργήθηκαν λοιπόν με το βλέμμα στους εργατικούς αγώνες της εποχής τους και του τόπου τους, με μια σημαντική έννοια φτιάχτηκαν από την εργατική τάξη.

Το βιβλίο *Operai e Capitale* [Εργάτες και Κεφάλαιο] εκδόθηκε το 1972 και περιέχει κείμενα του Τρόντι που πρωτογράφησαν για τα περιοδικά των εργατιστών που κυκλοφορούσαν την δεκαετία του '60. Εκεί βρίσκουμε αποσπάσματα όπως το παρακάτω:

Η εργασιακή θεωρία της αξίας σημαίνει ότι πρώτα έρχεται η εργατική δύναμη και μετά το κεφάλαιο. Σημαίνει ότι το κεφάλαιο καθορίζεται από την εργατική δύναμη, τίθεται σε κίνηση από την εργατική δύναμη. Η εργασία είναι η μονάδα μέτρησης της αξίας επειδή η εργατική τάξη είναι η προϋπόθεση του κεφαλαίου.¹

Το προφανές εδώ είναι η αγωνία να δωθεί η πρωτοβουλία των κινήσεων στην εργατική τάξη. Αυτή η αγωνία έφτανε σε περίεργα σημεία. «Η εργασία ως αφηρημένη εργασία και συνεπώς ως εργατική δύναμη – αυτό το βρίσκουμε ήδη στον Χέγκελ. Η εργατική δύναμη – και όχι απλά η εργασία- ως εμπόρευμα, υπάρχει ήδη στον Ρικάρντο. Το εμπόρευμα εργατική δύναμη ως εργατική τάξη: αυτή είναι η ανακάλυψη του Μαρξ», διαβάζουμε αλλού.² Όπως έχουμε δει ήδη βέβαια, είναι μάλλον δύσκολο να βρει κανείς τέτοιες προθέσεις στον ίδιο τον Μαρξ. Δεν είναι ο Μαρξ εδώ, αλλά ο Τρόντι και οι συν αυτώ που προσπαθούσαν να ανακαλύψουν την υποκειμενικότητα της εργατικής τάξης, την έχθρα της για τον κόσμο του κεφαλαίου, τη

δυνατότητα της να καταστρέψει αυτόν τον κόσμο. Και ήταν τέτοια η εποχή και η ιστορία του εργατικού κινήματος που έπρεπε να ανακαλύψουν αυτά που έψαχναν στα γραπτά του Μαρξ. Βέβαια και αυτό δεν ήταν εντελώς αδύνατο. Όπως είδαμε, ο Μαρξ ισορροπούσε τον επιστημονικό και τον ιστορικό του εαυτό με εξαιρετικές διατυπώσεις και περίτεχνα περάσματα από τη θεωρία στην ιστορία και κάποιες φορές από την ιστορία στην πρόζα. Οπότε το εγχείρημα των εργατιστών μπορούσε να έρθει εις πέρας, παίρνοντας από τον Μαρξ ό,τι τους άρεσε και ξεχνώντας ό,τι δεν τους άρεσε. Ο εργάτης του Μαρξ που έχει πουλήσει την εργατική του δύναμη και περνάει παρέα με το αφεντικό την επιγραφή «απαγορεύεται η είσοδος» παραμένει ανεξικνίαστος, αλλά είναι μόνος του, δεν είναι μια τάξη. Δεν πειράζει· ας κρατήσουμε το ανεξικνίαστο και ας προσθέσουμε την τάξη, άλλωστε η τάξη υπάρχει τώρα που μιλάμε, τη βλέπουμε να συγκλονίζει την ιταλική βιομηχανία.

Υπάρχει όμως και κάτι λιγότερο προφανές να σημειώσουμε σχετικά με το απόσπασμα του Τρόντι για την εργασιακή θεωρία της αξίας. Πράγματι, εδώ μπορούμε να εντοπίσουμε την γενική μέθοδο που επέλεξαν οι εργατιστές για να φέρουν εις πέρας το εγχείρημά τους. «Η εργασιακή θεωρία της αξίας *σημαίνει* ότι πρώτα έρχεται η εργατική δύναμη και μετά το κεφάλαιο». Ο Μαρξ μας είπε ότι η αξία είναι το μόνο πράγμα που καταλαβαίνει το κεφάλαιο. Μας είπε επίσης ότι αυτή η αξία είναι ο μέσος κοινωνικά αναγκαίος χρόνος εργασίας. Μας είπε ότι αυτός ο κοινωνικά αναγκαίος χρόνος είναι χρόνος ανάλωσης αφηρημένης ανθρώπινης εργασίας. Ο Τρόντι μας πληροφορεί ότι αυτός ο νόμος δεν είναι επιστημονικός νόμος· έχει ένα βαθύτερο αλλά προφανές πολιτικό νόημα, συγκεκριμένα *σημαίνει* την πρωτοκαθεδρία της εργατικής δύναμης στη μάχη μεταξύ εργατών και κεφαλαίου. Οι «επιστημονικοί νόμοι» του Μαρξ τελικά δεν είναι επιστημονικοί νόμοι – είναι πολιτικές δυνάμεις που δρουν με κινητήρια δύναμη την ταξική πάλη.

Κι έτσι, η έννοια της εργατικής δύναμης άλλαξε ξανά. Μέχρι τους εργατιστές, η «εργατική δύναμη» ήταν η συγκεκριμένη οπτική του κεφαλαίου για τον κόσμο, που μικρή σχέση είχε με αυτόν τον κόσμο. Με τους εργατιστές μαθαίνουμε ότι η σχέση κεφάλαιο *είναι αναγκασμένη* να υιοθετεί την έννοια εργατική δύναμη και ότι εξαιτίας αυτής της ανάγκης της έχει ήδη παραχωρήσει την πολιτική πρωτοκαθεδρία στην εργατική τάξη. Από εκεί και πέρα, «η εργατική τάξη πρέπει μόνο να κοιτάξει τον εαυτό της για να κατανοήσει το κεφάλαιο. Έχει μόνο να πολεμήσει τον εαυτό της για να καταστρέψει το κεφάλαιο. Πρέπει να αναγνωρίσει τον εαυτό της ως πολιτική δύναμη και να αρνηθεί τον εαυτό της ως παραγωγική δύναμη».

Να αρνηθεί τον εαυτό της ως παραγωγική δύναμη. Εδώ μπορούμε να διακρίνουμε την τελευταία μεταβολή της έννοιας «εργατική δύναμη» να εμφανίζεται με την συντομότερη δυνατή διατύπωση: η εργατική δύναμη είναι δυνατότητα για εργασία, τα αφεντικά αυτό αγοράζουν, οι εργάτες αυτό πουλάνε. Ταυτόχρονα, και εδώ που τα λέμε, αναγκαστικά, αγοράζουν και πουλάνε τη δυνατότητα για άρνηση της εργασίας. Η άρνηση της εργασίας είναι μια δυνατότητα αζεδιάλυτη από την έννοια εργατική δύναμη. Δηλαδή η βασική οπτική του κεφαλαίου για τα ανθρώπινα ενέχει την δυνατότητα καταστροφής του. Το κεφάλαιο ζει ένα πραγματικό δράμα.

ii. Οι αυτόνομες φεμινίστριες και η κρυφή εργασία της αναπαραγωγής

Η βασική έλλειψη του ορισμού της αξίας της εργατικής δύναμης από τον Μαρξ είναι προφανής. Όπως είδαμε, για τον Μαρξ η αξία της εργατικής δύναμης είναι ρούχα και ψωμί και πάει λέγοντας ανά ημέρα. Κι όμως όλοι ξέρουμε ότι αν βάλεις το βράδυ σε ένα δωμάτιο ρούχα, τρόφιμα, ένα κρεβάτι κι έναν εργάτη, αυτό που προκύπτει το πρωί δεν είναι ένας εργάτης έτοιμος να δουλέψει. Τα ρούχα θέλουν πλύσιμο, το φαί μαγείρεμα, το κρεβάτι στρώσιμο και ο εργάτης κούρεμα. Με άλλα λόγια η παραγωγή του εργάτη έτοιμου για δουλειά δεν γίνεται μόνο με εμπορεύματα – χρειάζεται με τη σειρά της εργασία. Μάλιστα αυτή η εργασία δεν είναι ούτε λίγη ούτε αμελητέα κοινωνικά. Είναι η εργασία που έχει ανατεθεί ιστορικά στις γυναίκες.

Αναμφίβολα ο Μαρξ είχε πρώτα και κύρια στο μυαλό του την ανθρώπινη εργασία και την εκμετάλλευσή της. «Η απέραντη συλλογή των εμπορευμάτων» της αρχής του βιβλίου του αποδεικνύεται ότι δεν είναι παρά προϊόν της ανθρώπινης εργασίας και μάλιστα γι' αυτό ακριβώς είναι «πλούτος». Κι όμως, στην περίπτωση της παραγωγής της εργατικής δύναμης, ο Μαρξ επέ-

λεξε να αγνοήσει την κραυγαλέα παρουσία της εργασίας. Οι λόγοι γι' αυτή του την αμέλεια είναι προς συζήτηση: οι φεμινίστριες της δεκαετίας του '70 του καταλόγισαν ότι ήταν ο ίδιος άνδρας και μάλιστα εξαιρετικά βολεμένος στον ανδρικό κόσμο. Άλλοι είπαν ότι φοβήθηκε τις θεωρητικές περιπλοκές που προέκυπταν στο επιστημονικό του σχήμα από την ύπαρξη ενός είδους εργασίας που δεν διεξάγεται με καπιταλιστικούς όρους αλλά είναι ζωτική για τον καπιταλισμό. Άλλοι τέλος επεσήμαναν ότι η εργατική τάξη της εποχής του Μαρξ δεν είχε την πολυτέλεια να διεξάγει εργασίες αναπαραγωγής – απλά υπήρχε, είχε προσδόκιμο ζωής τα 20 χρόνια και ενδιάμεσα ζούσε και πέθαινε με ψωμί και νερό μέρα με τη μέρα.

Όποιες και αν ήταν οι αιτίες πάντως, το γεγονός παραμένει: ο Μαρξ είχε αγνοήσει εντελώς την εργασία που αναλώνεται για την αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης. Και μάλιστα αυτή η παράλειψη είχε βρει τον τρόπο να περάσει απαρατήρητη από γενιές και γενιές μαρξιστών με την εξαίρεση του Αντόνιο Γκράμσι. Όπως είδαμε, ο Γκράμσι είχε εντοπίσει συνδέσεις μεταξύ της παραγωγής και του νοικοκυριού, ακόμη και μεταξύ της παραγωγής και της σεξουαλικότητας. Αλλά η εποχή του Γκράμσι δεν παρείχε ιδιαίτερα εύφορο έδαφος ώστε οι ιδέες του να διαδοθούν, να αναπτυχθούν και να βρουν πολιτική εφαρμογή. Η φυλακή δεν είναι το πιο κατάλληλο μέρος για να διαδοθούν νέες ιδέες και ο σταλινισμός του μεσοπολέμου δεν ήταν το καλύτερο περιβάλλον για θεωρητικές καινοτομίες.

Η δεκαετία του '70 από την άλλη ήταν εντελώς διαφορετική περίπτωση. Τότε, για λόγους που δεν θα μας απασχολήσουν εδώ, οι γυναίκες ξεσηκώθηκαν μαζικά ενάντια στον αντρικό κόσμο. Όπως είδαμε παραπάνω άλλωστε, ειδικά στην Ιταλία, αυτός ο ξεσηκωμός είχε ορισμένα θεωρητικά εφόδια παραπάνω απ' ό,τι στις άλλες περιοχές του πλανήτη. Το ιταλικό γυναικείο κίνημα είχε στη διάθεσή του την παράδοση των καινοτομιών του Γκράμσι γύρω από την έννοια της εργατικής δύναμης· μαζί είχε τις καινοτομίες των εργατιστών της προηγούμενης δεκαετίας. Το περιβάλλον του μαζικού γυναικείου κινήματος, οι ιταλικές ιδέες του νέου μαρξισμού και η παράδοση συνδυάστηκαν με εξαιρετικά γόνιμο τρόπο. Το αποτέλεσμα εκείνης της εξαιρετικής συγκυρίας ήταν οι ιδέες των ιταλίδων αυτόνομων φεμινιστριών. Όπως διαβάζουμε στην εισαγωγή του πιο γνωστού σχετικού βιβλίου,

Η εργατική δύναμη είναι ένα παράξενο εμπόρευμα γιατί δεν είναι πράγμα. Η ικανότητα για εργασία ενυπάρχει μόνο στον άνθρωπο ο οποίος καταναλώνει τη ζωή του στην διαδικασία παραγωγής. Αυτός ο άνθρωπος πρέπει να μείνει 9 μήνες στη μήτρα, πρέπει να τραφεί, να ντυθεί και να εκπαιδευθεί.

Κατά συνέπεια, η κοινότητα δεν είναι ένας χώρος ελευθερίας και αναψυχής, βοηθητικός του εργοστασίου (...) η κοινότητα είναι το άλλο μισό της καπιταλιστικής οργάνωσης, η άλλη περιοχή της κρυμμένης εκμετάλλευσης, η άλλη, κρυμμένη πηγή της υπερεργασίας.

Αυτή η περιοχή (που η Μαρίαροσα ονομάζει κοινωνικό εργοστάσιο), οργανώνεται όλο και περισσότερο όπως το εργοστάσιο (...)³

Εδώ πια οι ιδέες που σε εμβρυακή μορφή βρίσκονται ήδη στα τετράδια του Γκράμσι αναπτύσσονται και γίνονται οδηγός για ένα μαζικό και πρωτοφανές στην ανθρώπινη ιστορία κίνημα – το κίνημα των γυναικών. Το κεφάλαιο είναι αναγκασμένο να βλέπει τους ανθρώπους ως εργατική δύναμη. Αλλά οι άνθρωποι προέρχονται από έναν κόσμο πολύ διαφορετικό από τον κόσμο των εμπορευμάτων. Το κεφάλαιο προσπαθεί να επιβάλλει την οπτική του, συνεπώς αναγκάζεται να στραφεί σε αυτόν τον κόσμο, στους ανθρώπους και τις ανθρώπινες κοινότητες, να επιβλέψει και να προσπαθήσει να καθορίσει την παραγωγή έξω από την παραγωγή. Το «κοινωνικό εργοστάσιο» που δημιουργείται κατ' αυτόν τον τρόπο, αυτός ο τόπος καπιταλιστικής παραγωγής έξω από την καπιταλιστική παραγωγή, είναι ένα νέο πεδίο, άγνωστο για το κεφάλαιο. Το κεφάλαιο είναι αναγκασμένο να προσπαθήσει να διεισδύσει σε αυτό το πεδίο· κι εκεί ανακαλύπτει την κουζίνα, την κρεβατοκάμαρα, τη σχολική αίθουσα. Μαζί, όχι δίχως τρόπο, ανακαλύπτει νέες αρνήσεις εναντίον του, νέα πρόσωπα που προστίθενται στα χίλια πρόσωπα της εργατικής τάξης. Νοικοκυρές, μαθητές, φοιτητές· κομμάτια της εργατικής τάξης που δουλεύουν στο κοινωνικό εργοστάσιο, εκεί είναι που εκφράζουν τις αρνήσεις τους, έτσι είναι που προστίθενται στους εχθρούς του κεφαλαίου επιζητώντας την καταστροφή του.

5. Ο χαμένος κρίκος: η βία

Κι έτσι, τα κινήματα της δεκαετίας του '60 γέννησαν νέες ιδέες για την έννοια εργατική δύναμη. Στον παλιό ορισμό του Μαρξ (η εργατική δύναμη ως δυνατότητα για εργασία και πραγματική πηγή του καπιταλιστικού πλούτου) προστέθηκε η εργατική δύναμη ως δυνατότητα άρνησης της εργασίας και η εργατική δύναμη ως σύνδεσμος των τόπων της παραγωγής με τους τόπους εκτός της παραγωγής (το κοινωνικό εργοστάσιο).

Εν τω μεταξύ όμως, όπως καταλαβαίνουμε από όσα προηγήθηκαν, υπήρχε μια παλιά καινοτομία που δεν βρήκε συνέχεια την δεκαετία του '70, ή τουλάχιστον δεν βρήκε συνέχεια που να την γνωρίζουμε εμείς και να είναι άξια λόγου. Η παλιά καινοτομία της Ρόζας Λούξεμπουργκ, η άρρηκτη σύνδεση της δημιουργίας της εργατικής δύναμης με την καπιταλιστική βία έμεινε απαρατήρητη και νεκρή. Κατά τη γνώμη μας αυτή η παράλειψη είναι αντίστοιχου μεγέθους με την παράλειψη της γυναικείας εργασίας εκ μέρους του Μαρξ. Πόσο μάλλον που, αντίθετα με τη γυναικεία αναπαραγωγική εργασία, η σχέση μεταξύ βίας, καπιταλισμού και θανάτου δεν είχε περάσει καθόλου απαρατήρητη από τον ίδιο τον Μαρξ. Δεν είναι μόνο το απόσπασμα με τους λιμούς που αναφέραμε ήδη. Το τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου του Μαρξ με τίτλο «η Λεγόμενη Πρωταρχική Συσσώρευση» είναι η ιστορία της γέννησης του καπιταλιστικού συστήματος. Εκεί ο Μαρξ ο ιστορικός θριαμβεύει. Εκεί δεν βρίσκουμε «ιδιοκτήτες χρήματος» και «ιδιοκτήτες εργατικής δύναμης». Από τη μια κρατικοί φονιάδες μεταμφιεσμένοι σε δικαστές και δήμιους εξεπολούνται πάνω στους χωρικούς που έχουν εκδιωχθεί από τη γη τους. Από την άλλη «εγκληματίες», «αλήτες» και «πλάντες» βρίσκουν το τέλος τους στη φυλακή, στη γαλέρα και στην κρεμάλα· τέτοια ήταν τα ονόματα που δίνονταν στην εργατική τάξη τον καιρό της πρωταρχικής της άρνησης, τότε που αρνούσαν να μετατραπεί σε εργατική τάξη. «Το κεφάλαιο έρχεται στον κόσμο στάζοντας αίμα από την κορυφή μέχρι τα νύχια» είναι το τελικό συμπέρασμα του Μαρξ.

Οι θεωρητικοί των κινήματων της δεκαετίας του '60 και του '70 είχαν στη διάθεσή τους πολύ περισσότερα ιστορικά παραδείγματα της καπιταλιστικής βίας απ' ό,τι ο Μαρξ ή ακόμη και η Λούξεμπουργκ. Από την καινοτομία της Λούξεμπουργκ μέχρι την εποχή τους είχαν μεσολαβήσει δύο παγκόσμιοι πόλεμοι, ο φασισμός, τα στρατόπεδα εξόντωσης των Εβραίων, η αιματηρή απελευθέρωση των καπιταλιστικών αποικιών, καθώς και πληθώρα λιμών ακόμη χειρότερων από τους λιμούς που είχαν απασχολήσει τον Μαρξ, για να αναφέρουμε μόνο τα πιο κραυγαλέα από τα σχετικά παραδείγματα. Κι όμως, τα κινήματα του '60 και του '70, όσο παραγωγικά αποδείχθηκαν σε άλλες θεωρητικές περιοχές, τόσο φτωχά αποδείχθηκαν στον τομέα των θεωριών για τον ιμπεριαλισμό, τον πόλεμο, τον θάνατο και την κρατική βία.⁴ Όπως μας λέει ο Wright, «οι εμπειρίες του φασισμού και του σταλινισμού» δεν τύχχαναν της ιδιαίτερης προσοχής των ιταλών εργατιστών και αυτόνομων· και γενικότερα όμως, «το πρόβλημα της αποσύνθεσης, της καταστροφής της τάξης ως πολιτικού υποκειμένου» δεν βρισκόταν στην κορυφή των ενδιαφερόντων τους.⁵

Μπορούμε να κάνουμε κάποιες υποθέσεις για αυτήν την κραυγαλέα έλλειψη. Πιο συγκεκριμένα, απ' όλους τους τόπους που συγκλονίστηκαν από τα κινήματα της δεκαετίας του '60 και του '70, ο πιο πλούσιος θεωρητικά αποδείχθηκε η Ιταλία. Αλλά το ιταλικό κράτος στις δεκαετίες του '60 και του '70 συμμετείχε στους διεθνείς διακρατικούς ανταγωνισμούς ως μέλος του ΝΑΤΟ, οι φιλοδοξίες του είχαν παγώσει μέσα στο γενικότερο πάγωμα της ψυχροπολεμικής ισορροπίας. Το κράτος του οποίου οι φιλοδοξίες δεν είχαν παγώσει από την άλλη, δηλαδή το αμερικανικό κράτος, απέκτησε παρά τη θέλησή του ένα τεράστιο και ισχυρό αντιπολεμικό κίνημα. Αυτό το κίνημα συνεισέφερε τα μέγιστα στην ήττα των ΗΠΑ στο Βιετνάμ, του έλειπε όμως η θεωρητική παράδοση των Ιταλών. Κι έτσι το ιταλικό κίνημα είχε την θεωρητική παράδοση αλλά στη σύντομη διάρκεια της ύπαρξής του δεν είχε την άμεση εμπειρία του ιμπεριαλισμού,⁶ ενώ για το αμερικανικό κίνημα ίσχυε το ακριβώς αντίθετο.

Ένας επιπλέον παράγοντας που δεν πρέπει να παραβλέπεται είναι η ισχύς της ιδεολογίας. Τόσο οι Ιταλοί θεωρητικοί, όσο και οι αντίστοιχοί τους στις ΗΠΑ ήταν παιδιά των αντίστοιχων εθνικών κομμουνιστικών κομμάτων. Αυτά τα κόμματα είχαν συμμετάσχει στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με τη μεριά της Σοβιετικής Ένωσης και τον είχαν τελειώσει με τεράστιους «ιστορικούς» συμβιβασμούς. Η ιστορία του φασισμού γενικώς και των εθνικών φασισμών ειδικότερα είχε γραφτεί από τους ιστορικούς αυτών των κομμάτων. Και σε

κάθε ειδική περίπτωση είχε καταλήξει σε συγκάλυψη ίδιας κλίμακας και παρόμοιων στόχων με εκείνους που βρίσκουμε να χαρακτηρίζουν την ελληνική περίπτωση.⁷ Οι νέοι μαρξιστές θεωρητικοί – τόσο στην Αμερική όσο και στην Ευρώπη – είχαν κληρονομήσει αυτή τη βαριά παράδοση και ο ψυχρός πόλεμος τούς έδινε ελάχιστους άμεσους πολιτικούς λόγους για να επιδοθούν στο δύσκολο έργο που απαιτούνταν για να την αμφισβητήσουν.

Βέβαια, κάθε κανόνας έχει τις εξαιρέσεις του. Είναι γεγονός ότι κάποιοι από τους τελευταίους εναπομείναντες θεωρητικούς των κινήματων του '60 και του '70 πρόλαβαν να πουν κάποια ενδιαφέροντα πράγματα για την σχέση βίας, ιμπεριαλισμού και καπιταλισμού. Ένας από αυτούς είναι ο George Caffentzis. Ο Caffentzis συμμετείχε στο αμερικανικό αντιπολεμικό κίνημα την δεκαετία του '70 και έγραψε στις δεκαετίες του '80 και του '90. Το θέμα του πολέμου τον έχει απασχολήσει αρκετές φορές και στα γραπτά του βρίσκουμε θεαματικές ιδέες όπως ετούτη εδώ:

Είναι γνωστό ότι η καπιταλιστική παραγωγή παράγει αξίες χρήσης μόνο παρεμπιπτόντως (αν και κατ' ανάγκη), ενώ ο πραγματικός της στόχος είναι η παραγωγή της αξίας. Ακριβώς με τον ίδιο τρόπο, ο πραγματικός στόχος της καπιταλιστικής αναπαραγωγής είναι η παραγωγή της εργατικής δύναμης· τα ανθρώπινα ζώα που ενσαρκώνουν την εργατική δύναμη δεν δημιουργούνται παρά επίσης παρεμπιπτόντως. Από τη σκοπιά του κεφαλαίου, αυτά τα ζώα είναι ανθρώπινα, μόνο εφόσον ενσαρκώνουν εργατική δύναμη (...) Η γέννηση ενός ζώου δεν είναι κατά καμία έννοια και γέννηση εργατικής δύναμης, όπως και ο θάνατος ενός ζώου δεν είναι κατά καμία έννοια και θάνατος εργατικής δύναμης. Η ταξική πάλη δεν είναι πάλη γύρω από τη γέννηση και τον θάνατο, αλλά πάλη γύρω από το τι γεννιέται και το τι πεθαίνει.⁸

Η εργατική δύναμη είναι η οπτική του κεφαλαίου για τον κόσμο. Ο κόσμος των ζωντανών δεν είναι παρά η αδιάφορη και πολλές φορές απευκταία συνοδεία της. Η δίψα του κεφαλαίου για εργατική δύναμη δεν είναι ανάγκη να σημαίνει αγάπη για τον κόσμο των ζωντανών. Πολλές φορές μάλιστα σημαίνει το ακριβώς αντίθετο· όπως μας λέει η Sylvia Federici, υπάρχουν ιστορικές περιόδους όπου πρέπει «τα ζωντανά σώματα να πεθάνουν για να ζήσει η εργατική δύναμη».⁹ Δηλαδή η παραγωγή της εργατικής δύναμης μπορεί να έχει μια αναστροφή όψη, μια όψη υπολογισμένου θανάτου, σχεδιασμένης καταστροφής. Η καπιταλιστική ιστορία είναι γεμάτη από τέτοιες στιγμές.

Σε κάθε μεγάλη μεταβολή της καπιταλιστικής ανάπτυξης υπάρχει μια στιγμή που μπορεί να περιγραφεί σαν η αιώνια επιστροφή της πρωταρχικής συσσώρευσης. Οι παλιές συνήθειες πρέπει να καταστραφούν, το προλεταριάτο να «απελευθερωθεί» από το παρελθόν του και ο μόνος τρόπος είναι με τη φωτιά και με το αίμα, με τον πόλεμο και με τη βία του. Οι Ναπολεόντειοι πόλεμοι που δημιούργησαν το ευρωπαϊκό εργοστασιακό προλεταριάτο, οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι που οδήγησαν στην «εκρηκτική ανάπτυξη» των μεταπολεμικών χρόνων, είναι δυο ξεκάθαρα παραδείγματα όπου η πρωταρχική συσσώρευση αντηχεί από το παρελθόν σαν μεγάλη καμπάνα.¹⁰

Στα χρόνια που ακολούθησαν το 1980 και την παγκόσμια ήττα των ταξικών κινήματων, ο Caffentzis, και ειδικά η Federici, ξαναγύρισαν με πολλούς τρόπους στο τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου του Μαρξ όπου περιγράφεται η «πρωταρχική συσσώρευση» και η γέννηση του καπιταλισμού. Εκεί βρήκαν ότι ο Γκράμσι είχε δίκιο, ότι δηλαδή η έννοια «εργατική δύναμη» όντως εμπεριέχει πολύ περισσότερα από τη «γνώση της δουλειάς» και ότι η δημιουργία της «εργατικής δύναμης» όντως εμπεριέχει την δημιουργία «ενός νέου ανθρώπου». Η αλλαγή είναι κάθε φορά τεράστια και περιλαμβάνει από αλλαγή των ιδεών για το σώμα και την ύπαρξη έως αλλαγή των καθημερινών συμπεριφορών, «πώς τρώμε, πώς αστεϊευόμαστε, πώς γελάμε και πώς παίζουμε».¹¹ Αλλά βρήκαν και κάτι επιπλέον από όσα έλεγε ο Γκράμσι· ότι η δημιουργία αυτού του «νέου ανθρώπου», *ειδωμένη ως ιστορική διαδικασία* (όπως θα έλεγε η Λούξεμπουργκ) είναι απαρέγκλιτα δεμένη με τη βία, από την μικρή κλίμακα του μεσαιωνικού χωριού που δικάζει και σκοτώνει την μάγισσά του, στην μεσαία κλίμακα του κρατικού ποινικού συστήματος με τους δεκάδες χιλιάδες έγκλειστους και νεκρούς, ως την μεγάλη κλίμακα του διακρατικού πολέμου με τα εκατομμύρια νεκρούς. Η «εργατική δύναμη» δεν είναι κάτι ζωντανό – είναι η οπτική του κεφαλαίου για το τι πρέπει να ζει και τι όχι· γεννιέται και επιβάλλεται με την παραγωγή εκείνων που πρέπει να ζουν και με τον βίαιο θάνατο εκείνων που δεν πρέπει να ζουν.

Κι έτσι, αν θέλουμε να συνοψίσουμε την ιστορία της έννοιας «εργατική δύναμη» θα λέγαμε ότι στα χρόνια που ακολούθησαν την δημοσίευση του βιβλίου του Μαρξ η έννοια εμπλουτίστηκε με την ανακάλυψη τριών κρυφών σημείων. Το πρώτο σημείο ήταν η εργατική δύναμη ως δυνατότητα άρνησης όπως επεσήμαναν οι Ιταλοί εργατιστές. Το δεύτερο σημείο ήταν η παραγωγή έξω από την παραγωγή που εντόπισε ο Γκράμσι και η κρυμμένη ζωντανή εργασία της αναπαραγωγής που εντόπισαν οι αυτόνομες φεμινίστριες. Το τρίτο σημείο ήταν η κρυμμένη καταστροφική εργασία της αναπαραγωγής: το κράτος, η βία του και η συμμετοχή του στην παραγωγή της εργατικής δύναμης όπως εντοπίστηκε αρχικά από τη Λούξεμπουργκ κι έπειτα από τον Caffentzis και την Federici.

6. Εργατική δύναμη και βία σήμερα

Όπως αντιλαμβάνεται κανείς, το φτιάξιμο των πρώτων *antifa* πυρήνων το 2004 είχε μια κωμικοτραγική πλευρά. Από τη μια οι άνθρωποι που έστηναν τους πυρήνες έβρισκαν πολλές από τις θεωρητικές τους αναφορές στα κινήματα της δεκαετίας του '60 και του '70. Από την άλλη, όπως είδαμε παραπάνω, αυτά τα κινήματα είχαν αμελήσει να μιλήσουν για τον φασισμό, την αποσύνθεση της εργατικής τάξης και την καπιταλιστική βία. Ο Caffentzis και η Federici μπορούσαν να βοηθήσουν, αλλά και αυτοί ήταν σταγόνες στον ωκεανό. Είναι αλήθεια, και είδαμε παραπάνω, ότι αυτοί οι δύο χρησιμοποίησαν κάποιες από τις ιδέες των αυτόνομων κινήματων των '70's για να μιλήσουν για τη σχέση μεταξύ του καπιταλισμού, της βίας και του θανάτου. Είναι όμως επίσης αλήθεια ότι οι ιδέες τους διέφεραν με σημαντικούς τρόπους από τις ιδέες των κινήματων της δεκαετίας του '70. Η πιο σημαντική από τις διαφορές τους ήταν ακριβώς η απουσία κινήματος. Οι ιδέες των εργατιστών ή των αυτόνομων φεμινιστριών δοκιμάζονταν και εξελίσσονταν στην πράξη για χρόνια, είχαν μετατραπεί στον κοινό τόπο τεράστιων κινήματων, καθόριζαν την καθημερινή τους πολιτική. Οι ιδέες του Caffentzis και της Federici δεν είχαν τέτοια τύχη. Την εποχή που έγραφαν, το κίνημα είχε πτηθεί πλήρως και ο τόνος δινόταν από την επέλαση των ιδεών του νεοφιλελευθερισμού. Και μπορεί αυτό το περιβάλλον γενικής ήττας να παρείχε το έναυσμα για αναζητήσεις γύρω από τη σχέση βίας και καπιταλισμού, από την άλλη όμως, αυτές οι ιδέες τους μοιραία εκφράστηκαν στον στενότατο ενδιάμεσο χώρο μεταξύ πανεπιστημίου και κινήματος που είχε απομείνει ως καταφύγιο των πτημένων αυτόνομων διανοούμενων στις δεκαετίες του '80 και του '90. Από όσο ξέρουμε οι ιδέες των Caffentzis και Federici περί κράτους, βίας και εργατικής δύναμης δεν αποτέλεσαν θέμα συζήτησης από κανέναν άλλο, δεν παραλλάχθηκαν και δεν εμπλουτίστηκαν. Έμειναν σκόρπιες ενδιαφέρουσες παράγραφοι χωρίς πολιτική εφαρμογή.

Ας ξαναέρθουμε όμως σε αυτούς και αυτές που έστησαν τους πρώτους *antifa* πυρήνες και την κωμικοτραγική τους πλευρά. Οι θεωρητικές μας αναφορές μιλούσαν για την εργατική τάξη και την πρωτοκαθεδρία της στον πόλεμο με τα αφεντικά. Ήταν πειστικές αυτές οι αναφορές και ήδη μας είχαν βοηθήσει να μιλήσουμε για σημαντικά επεισόδια της ιστορίας του εικοστού αιώνα χωρίς να λέμε τις βλακείες που είχαμε συνηθίσει να ακούμε από την αριστερά και τους συνοδοιπόρους της.¹²

Αλλά η εμπειρία μας διέφερε σημαντικά από την κατάσταση που περιέγραφαν οι θεωρητικές μας αναφορές. Πουθενά στην άμεση εμπειρία μας δεν βλέπαμε «την εργατική τάξη όπως είναι, περήφανη και επικίνδυνη» κατά πως την περιέγραφε ο Τρόντι. Αυτό που βλέπαμε ήταν η μάζα των μεταναστών εργατών να συνθλίβεται κάτω από το βάρος της τεχνητής της παρανομίας. Αυτό που βλέπαμε ήταν οι ντόπιοι παραδομένοι στις χαρές του εμπορεύματος και έτοιμοι να χρησιμοποιήσουν τον ρατσισμό για να παραμείνουν εργάτες πρώτης κατηγορίας. Αυτό που βλέπαμε, τέλος, ήταν το ελληνικό κράτος και η συμμετοχή του σε διακρατικούς ανταγωνισμούς στα Βαλκάνια και την ανατολική Μεσόγειο καθόλη τη διάρκεια της δεκαετίας του '90. Οι *antifa* πυρήνες δεν φτιάχτηκαν για να γιορτάσουν άλλη μια επίθεση της εργατικής τάξης ενάντια στον κόσμο των αφεντικών· φτιάχτηκαν έπειτα από ένα πανελλήνιο πογκρόμ ενάντια στους Αλβανούς μετανάστες εργάτες. Οι *antifa* πυρήνες δεν έβλεπαν το μέλλον να φωτίζεται από την προλεταριακή επανάσταση· έβλεπαν, βλέπαμε, το πογκρόμ του 2004 και τις ελληνικές ιμπεριαλιστικές περιπέτειες των '90's σαν προμήνυμα πολύ χειρότερων εξελίξεων.

Δεν το ξέραμε τότε, αλλά οι καιροί μας ήταν καιροί του είδους που δεν απασχόλησε τους εργατιστές και τους αυτόνομους, καιροί της αποσύνθεσης και της ήττας της εργατικής τάξης. Εκείνο που χρειαζόμασταν ήταν μια νέα όψη της έννοιας «εργατική δύναμη», την χρειαζόμασταν τόσο απεγνωσμένα όσο οι εργατιστές χρειαζόνταν την αρνητικότητα και οι αυτόνομες φεμινίστριες την αναπαραγωγική εργασία. Αλλά εμείς δεν ήμασταν διανοούμενοι που είχαν φύγει από το ΚΚΕ διαφωνώντας – από τη μια το ΚΚΕ ποτέ του δεν είχε διανοούμενους, από την άλλη εμείς δεν είχαμε καμία σχέση με το συγκεκριμένο είδος ανθρώπου. Ούτε άλλωστε ήμασταν κομμάτι ενός ζωντανού μαζικού ταξικού κινήματος. Ρετάλια του μετεμφυλιακού συμβιβασμού, τυφλή αντιγραφή της διεθνούς σοφίας των «κινήματων της αντιπαγκοσμιοποίησης», «ελληνικός λαός» που δεν είναι ρατσιστής, εργατική τάξη που είναι «ξεπερασμένη έννοια», «έθνος κράτος που εξαφανίζεται», «πληροφορία που παράγει αξία» και αριστερός ανθρωπισμός· τέτοια καλούδια είχε μέσα το πακέτο της κινηματικής θεωρίας των αρχών του εικοστού πρώτου αιώνα.

Στα χρόνια που ακολούθησαν κάναμε την ανάγκη φιλοτιμία και προσπαθήσαμε να καλύψουμε αυτή την έλλειψη όπως και όσο μπορούσαμε. Η λέξη «φασισμός» αποδείχθηκε καλός οδηγός. Όταν την επιλέγαμε για όνομα των *antifa* πυρήνων είχαμε στο μυαλό μας τους νεοναζί και μαζί μια σκληρά εμπειρική εικόνα του διάχυτου ελληνικού ρατσισμού. Οι αφετηρίες φαίνονταν φτωχές, ήταν όμως όσο

Υπάρχει τουλάχιστον ένας που διάβασε το προηγούμενο τεύχος! (αποδείξεις παρέχονται παρακάτω)

Ο σύντροφος Αντώνης που αποδεδειγμένα διάβασε τα όσα λέγαμε στο προηγούμενο τεύχος για την εργατική δύναμη, μας έγραψε για να επισημάνει ένα απόσπασμα του Μαρξ που δεν γνωρίζαμε. Το απόσπασμα βρίσκεται στη σελίδα 418 της αγγλικής έκδοσης Penguin ή στην 318 της ελληνικής και πάει ως εξής:

Για την παραγωγή μιας ορισμένης μάζας υπεραξίας λοιπόν, μια μείωση σε έναν παράγοντα μπορεί να εξισορροπηθεί από μια αύξηση στον άλλο. Αν το μεταβλητό κεφάλαιο μειώνεται, ενώ ταυτόχρονα το ποσοστό της υπεραξίας αυξάνεται κατά το ίδιο ποσοστό, η μάζα της υπεραξίας παραμένει ίδια. [...συνέχιση προηγούμενου αριθμητικού παραδείγματος...]. Μια μείωση του μεταβλητού κεφαλαίου μπορεί λοιπόν να εξισορροπηθεί από μια ανάλογη αύξηση του βαθμού εκμετάλλευσης της εργατικής δύναμης ή μια μείωση του αριθμού των εργατών από μια ανάλογη επέκταση της εργάσιμης ημέρας. Μέσα σε κάποια όρια, η διαθέσιμη για εκμετάλλευση εργασία είναι ανεξάρτητη από τον αριθμό των διαθέσιμων εργατών.

Σύμφωνα με τον Αντώνη, αυτή η περίπλοκη διατύπωση υποστηρίζει ότι «η ανάγκη των αφεντικών για εργατική δύναμη δε σημαίνει φροντίδα για τους εργάτες σαν όντα (ή όταν σημαίνει είναι μόνο παρεπιπτόντως) και άρα δεν υπάρχει υποψία κοινών συμφερόντων, αντίθετα ψάχνουν συνεχώς τρόπους να μας λιγοστεύουν χωρίς να μειώνεται η κερδοφορία, ή ακόμη και να αυξάνει. Δυστυχώς για τα αφεντικά αυτό δε μπορεί να επεκτείνεται στο άπειρο».

Κατά τη γνώμη μας, αν ισχύει η ένταση μεταξύ του «Μαρξ – επιστήμονα» και του «Μαρξ – ιστορικού» που επισημάναμε στο προηγούμενο τεύχος, ετούτο το απόσπασμα είναι μια κλασική στιγμή του «Μαρξ επιστήμονα» (στην κανονική του μορφή έχει και εξισώσεις). Ταυτόχρονα, το απόσπασμα είναι κλασικό παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο τα γραφόμενα του Μαρξ μπορούν να χρησιμοποιηθούν αναλόγως των σκοπών του αναγνώστη. Δείτε για παράδειγμα την τελευταία πρόταση: «η διαθέσιμη για εκμετάλλευση εργασία είναι ανεξάρτητη από τον αριθμό των διαθέσιμων εργατών». Μπορούμε εδώ να βρούμε μια σπάνια στιγμή κατά την οποία ο Μαρξ παραδέχεται (ή οι σκέψεις του τον οδηγούν να παραδεχθεί) ότι η εργατική δύναμη (το παράξενο εμπόρευμα) δεν εμφανίζεται αποκλειστικά ως ατομική ιδιοκτησία όπως όλα τα εμπορεύματα, ούτε μόνο ως ιδιότητα του μεμονωμένου εργάτη. Ότι κατά μία έννοια, η εργατική δύναμη είναι μια συλλογική κοινωνική ιδιότητα. Και ότι το κεφάλαιο μπορεί να ελπίζει ότι θα διαχειριστεί αυτή την ιδιότητα συνολικά, δηλαδή πολιτικά.

πλούσιες επέτρεπε η εποχή. Δίχως να το καταλαβαίνουμε πλήρως, η εμπειρική διαπίστωση του «διάχυτου ελληνικού ρατσισμού» μάς οδήγησε στην ενασχόληση με τις προσπάθειες οργάνωσης αυτού του ρατσισμού από το ελληνικό κράτος, από εκεί στην στρατιωτική διαχείριση των μεταναστών εργατών και τελικά στην μεταμόρφωση του ελληνικού κράτους σε κράτος μαφία. Ταυτόχρονα, η ίδια η λέξη «φασισμός» μάς οδήγησε προς τα σημεία της ιστορίας του εικοστού αιώνα που είχαν μείνει έξω από τις καινοτομίες και τα ενδιαφέροντα των κινημάτων του '60 και του '70. Χωρίς καλά καλά να το καταλαβαίνουμε οδηγηθήκαμε στην ιστορία του μεσοπολέμου και της δεκαετίας του '40. Και εκεί αρχίσαμε να ανακαλύπτουμε γεγονότα και σχήματα που δεν υπήρχαν σε καμία ιστορία απ' όσες έχουν ως τα τώρα γραφτεί. Για να μην πολυλογούμε, από το 2006 και μετά, επιδοθήκαμε σε ένα μήνα με τον μήνα μπάλωμα των θεωρητικών μας ελλείψεων που τελικά, εκτός από τους υπόλοιπους καρπούς του, γύρω στο 2010 κατέληξε σε μια μικρή μπροσούρα με τίτλο «ο Φασισμός χωρίς Σβάστικα».

Επιλέξαμε τον τίτλο «ο Φασισμός χωρίς Σβάστικα» και εννοούσαμε δύο πράγματα. Πρώτον ότι πρέπει να γνωρίσουμε τον φασισμό της δεκαετίας του '40 δίχως τη σβάστικα: όχι παλαβοί μαζί και φυλετικές θεωρίες, αλλά η οργάνωση της εργασίας, η στατιστική, η δημογραφία, η ιατρική. Ο καπιταλισμός, ως σύστημα οργάνωσης των κοινωνικών σχέσεων και οι τεχνολογίες του, ως οι υλικές εκφράσεις αυτού του συστήματος, έπρεπε να ανακαλυφθούν στην δεκαετία του '40, να έρθουν στο επίκεντρο μιας νέας ιστορικής αφήγησης, ώστε να παραχθεί χρήσιμη για σήμερα γνώση. Για να καταλάβουμε ότι παρόμοιες διαδικασίες δουλεύουν και σήμερα, να τις διακρίνουμε, να τις εξηγήσουμε και να τις πολεμήσουμε. Το δεύτερο που εννοούσαμε με τον τίτλο εκείνης της μπροσούρας ήταν ότι για να μιλήσουμε για τον σημερινό φασισμό πρέπει να σταματήσουμε να ψάχνουμε σβάστικες. Και να αρχίσουμε να αναζητούμε διαδικασίες παρόμοιες με εκείνες που βρίσκουμε να εξελίσσονται την δεκαετία του '40, αν βέβαια κάνουμε τον κόπο να αφαιρέσουμε τη σβάστικα και από εκεί.

Τελικά είχαμε βρει με τον τρόπο μας μια νέα σημασία για την έννοια «εργατική δύναμη», που μας φαινόταν κατάλληλη για τους καιρούς μας. Χρησιμοποιούσαμε τις ιδέες του George Caffentzis, της Sylvia Federici και του Sergio Bologna¹³ για να υποστηρίξουμε ότι η παραγωγή της εργατικής δύναμης εξαρχής είχε μια ανάστροφη όψη, ένα κρυμμένο χέρι οπλισμένο με βούρδουλα, στραμμένο ενάντια στην εργατική τάξη. Υποστηρίζαμε ότι ο φασισμός των δεκαετιών του '30 και του '40 ήταν οι μέθοδοι δράσης αυτού του βούρδουλα και ότι η όλη διαδικασία μπορεί να περιγραφεί ως η υποτίμηση της αξίας της εργατικής δύναμης που έφτασε μέχρι το σημείο της μαζικής εξόντωσης των εργατών. Κατά τη γνώμη μας αυτή ήταν η ουσία του φασισμού της δεκαετίας του '40 αν αφαιρέσουμε τη σβάστικα. Αυτή είναι και η ουσία του σημερινού φασισμού. Είναι με αυτή την έννοια που και στις δύο περιπτώσεις πρόκειται για φασισμό.

Η σειρά κειμένων που δημοσιεύεται σε αυτό το περιοδικό με τον τίτλο «Σπουδές στο Γαλανόμαυρο» μπορεί να περιγραφεί με αρκετούς τρόπους. Μπορεί να πει κανείς ότι είναι μια ιστορία του ελληνικού φασισμού. Επίσης είναι επίθεση κατά μέτωπο στην αριστερή αφήγηση της ελληνικής ιστορίας, αποκάλυψη των πολιτικών της στόχων και κατάστρωση των στόχων μιας ιστορίας του ελληνικού κράτους φτιαγμένης για τους σκοπούς του αυτόνομου ταξικού αντιφασισμού. Μέσα στα πολλά, μπορεί να πει κανείς ότι οι «Σπουδές στο Γαλανόμαυρο» είναι η προσπάθειά μας να αφαιρέσουμε τη σβάστικα από την ιστορία του ελληνικού φασισμού.

Στα όσα ακολουθούν θα μιλήσουμε για τον λιμό της κατοχής. Κατά τη γνώμη μας πρόκειται για την μεγαλύτερη στιγμή του ελληνικού φασισμού όπως τον εννοούμε. Φυσικά η γνώμη μας δεν είναι συνηθισμένη. Για την ελληνική ιστοριογραφία ο λιμός της κατοχής ήταν ένα επεισόδιο μοναδικό (γιατί αφορούσε την Ελλάδα και τους Έλληνες), επεισόδιο προφανώς ανεπανάληπτο (γιατί έκτοτε η πρόοδος από το καλό στο καλύτερο είναι ο δρόμος μας). Τέλος, ο λιμός της κατοχής ήταν ένα επεισόδιο άρρηκτα συνδεδεμένο με το γεγονός της κατοχής – στις περισσότερες περιπτώσεις ο φταίχτης είναι οι Γερμανοί και πάντως οι ξένοι.

Ο λιμός που θα περιγράψουμε θα είναι διαφορετικός. Θα είναι μια διαδικασία μαζικού θανατικού, προανατολισμένου ενάντια στην εργατική τάξη, χωρίς σβάστικα και άλλα ιδεολογικά αξεσουάρ. Θα εκπορεύεται από την καπιταλιστική οργάνωση της ελληνικής κοινωνίας και θα διεξάγεται σύμφωνα με τους κανόνες που θέτει αυτή η οργάνωση. Αυτό που θα περιγράψουμε θα είναι η υποτίμηση της αξίας της εργατικής δύναμης στην έσχατη στιγμή της, στο σημείο που γίνεται θάνατος, επιλογή μεταξύ εκείνων που θα ζήσουν κι εκείνων που θα πεθάνουν. Ταυτόχρονα θα προσπαθήσουμε να συνδέσουμε αυτόν τον λιμό με όλους τους άλλους λιμούς που σηματοδοτούν την ιστορία του καπιταλισμού για να επαληθεύσουμε τη γνώμη του Caffentzis, ότι δηλαδή ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος δεν ήταν παρά μια ακραία στιγμή της «δημογραφικής πολιτικής» του καπιταλισμού. Και ότι η πρωτοτυπία του έγκειται απλά στα αντικείμενα της πολιτικής (οι Ευρωπαίοι) και στην εποχή της εφαρμογής της (ο εικοστός αιώνας).

Τα βρίσκουμε όλα αυτά εξαιρετικά σχετικά με την δική μας ιστορική περίοδο. Ελπίζουμε ο τρόπος του σχετίζεσθαι να έχει φανεί μέχρι να τελειώσουμε.

Καλώς εχόντων των πραγμάτων, όταν διαβάζετε αυτές τις γραμμές ή λίγο μετά, τα δύο μέρη αυτού του κειμένου θα έχουν ανέβει στο γνωστό site antifasciista.net > βιβλιοθήκη > γαλανόμαυρο σε βολική compact μορφή. Όπως καταλαβαίνετε, ο απώτερος σκοπός είναι οι «Σπουδές στο Γαλανόμαυρο» να μεταδίδονται μέσω twitter που πιάνει καλύτερα τη νεολαία, αλλά οι τεχνολογικές πλευρές του θέματος βρίσκονται ακόμη υπό διερεύνηση.

Σημειώσεις

¹ Το απόσπασμα του Τρόντι από το *Operai e Capitale* παρατίθεται στο Steve Wright, *Έφοδος στον Ουρανό*, Κόκκινο Νήμα, 2012. Αγγλική έκδοση Steve Wright, *Storming Haven: Class Composition and Struggle in Italian Autonomist Marxism*, Pluto Press, 2002.

² Mario Tronti, «Introduction to Marx, Labour power, Working Class», στο Mario Tronti, *Operai e Capitale*, Einaudi, 1966.

³ Selma James & Mariarosa Dalla Costa, *Η Δύναμη των Γυναίκων και η Κοινωνική Ανατροπή*, No Woman's Land, 2008.

⁴ Μπορούμε βέβαια μεταπολεμικά να βρούμε διάσπαρτες «αιρετικές» μαρξιστικές γνώμες για τη σχέση μεταξύ καπιταλισμού, κράτους και βίας, για παράδειγμα σε γραπτά του Αμαντέο Μπορντίγκα [π.χ. «Αουσιβις, το Μέγα Άλλοθι», *Programme Communiste*, no. 11, 1960, ελληνική μετάφραση <https://engymo.wordpress.com>: ευχαριστούμε τον Νίκο που μας επεσήμανε το κείμενο]. Γεγονός πάντως είναι ότι κατευθύνσεις σαν του Μπορντίγκα παρέμειναν στείρες και δίχως πολιτικό βάρος. Ο G. Caffentzis, που κάποια στιγμή προσπαθεί να αφηγηθεί μια ιστορία των μαρξιστικών θεωριών για τον ιμπεριαλισμό από τον Μαρξ μέχρι την δεκαετία του '80, δεν βρίσκει να αναφέρει καλύτερους συνεχιστές της Λούξεμπουργκ... από τους κρατικοδίαιτους αμερικάνους σοσιαλδημοκράτες Μπάραν και Σουήζυ. Τα λεγόμενα αυτών των τελευταίων είναι η καλύτερη απόδειξη της φτώχειας των μαρξιστικών θεωριών περί κρατικής βίας.

⁵ Wright, όπως πριν.

⁶ Για παράδειγμα, ο πρωταγωνιστής του βιβλίου «Η συμμορία Μπελίνι» συμμετέχει σε αντιφασιστικές ομάδες, κατεβαίνει σε διαδηλώσεις και δέρνει μπάτσους, αλλά όταν έρθει η ώρα του, πάει να υπηρετήσει στον ιταλικό στρατό δίχως καν να θεωρεί ότι πρέπει να δικαιολογήσει την επιλογή του στο υπόλοιπο κίνημα. Δες Marco Philopat, *Η Συμμορία Μπελίνι*, Ελευθεριακή Κουλτούρα, 2007, Α' έκδοση, Shake Edizioni, 2002.

⁷ Για την ελληνική περίπτωση μπορεί να δει κανείς την εισαγωγή του βιβλίου Σπουδές στο Γαλανόμαυρο, *A: Ο Ελληνικός φασισμός στον Μεσοπόλεμο*, Antifa Scripta, 2013. Για τη διεθνή μεταπολεμική εκστρατεία συγκάλυψης των γεγονότων της δεκαετίας του '40 μπορεί κανείς να διαβάσει το Χαγκεν Φλάισερ, *Οι Πόλεμοι της Μνήμης*, Νεφέλη, 2008. Το συγκεκριμένο πρέπει βέβαια να διαβάζεται λαμβάνοντας υπ' όψη ότι ο Φλάισερ είναι από τους πρωτεργάτες της ελληνικής εκδοχής της συγκάλυψης.

⁸ Αυτά στο κείμενο «Το πάγωμα του κινήματος: Μεταθανάτιες Σημειώσεις περί Πυρηνικού Πολέμου», στο George Caffentzis «Η εργασία, η ενέργεια, η κρίση και το τέλος του κόσμου», Αρχείο 71, 2012.

⁹ Sylvia Federici, *Ο Κάλιμπαν και η Μάγισσα: Γυναίκες, Σώμα και Πρωταρχική Συσσώρευση*, Εκδόσεις των Ξένων, 2011 (Α' Έκδοση: Autonomedia 2004).

¹⁰ Caffentzis, «Μεταθανάτιες Σημειώσεις...», όπως πριν

¹¹ Federici, *Ο Κάλιμπαν...*, όπως πριν

¹² Μπορεί να δει κανείς κάποιες από τις σχετικές προσπάθειες, με τα θετικά και τα αρνητικά τους, στους τόμους με τις εισηγήσεις των ανοιχτών συνελεύσεων των Μητροπολιτικών Συμβουλίων και της Federactión από το 2001 έως το 2005.

¹³ Τα γραπτά των Caffentzis και Federici που χρησιμοποιούσαμε έχουν ήδη αναφερθεί. Το βιβλίο του Bologna είναι το Sergio Bologna, *Ναζισμός και Εργατική Τάξη: Κρίση, Κράτος Πρόνοιας και αντιφασιστική βία στη Γερμανία του Μεσοπολέμου*, Antifa Scripta, 2011.